

53. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, Verlag Walter de Gruyter et Co., Berlin 1972 (1973), 374 p.

Revista de arheologie germană, publicație a binecunoscutei instituții Römisch-Germanische Kommission din Frankfurt am Main, a apărut cu cel de al 53-lea număr. Cuprinsul ei conține lucrări cu caracter interesant pentru cercetarea arheologică de pretutindeni și mai ales a epocii romane. Volumul pe care-l prezentăm conține, de fapt, două părți distincte: o primă parte cu lucrări mai mari, de sinteză sau de valorificare a unor săpături arheologice, iar cea de-a doua parte o informare sistematică în legătură cu activitatea membrilor Institutului mai sus amintit.

Numărul prezentat al revistei este deschis de lucrarea de dizertație a lui H. U. Nuber de la Universitatea din Frankfurt, intitulată: *Kanne und Griffschale. Ihr Gebrauch im täglichen Leben und die Beigabe in Gräbern der römischen Kaiserzeit*. Ea numără 232 pagini tipărite, 31 planșe, 1 hartă și 24 de ilustrații în text. Lucrarea cuprinde câteva părți: Introducere (p. 7—10), stadiul cercetărilor (p. 11—28), descrierea materialului și organizarea lui (p. 29—82), folosirea vaselor (83—95), întrebuințare și importanță (96—189), catalogul vaselor (189—221), indici (p. 221—225). Această lucrare se vrea o sinteză în legătură cu producerea, întrebuințarea și răspândirea vaselor de metal din lumea romană, și îndeosebi din timpul imperiului. Adunarea unui material imens, apărut pe toată întinderea imperiului, aranjarea lui pe tipuri și variante, pe locuri de producție. Încercările de datare a lui reprezintă desigur un aport serios la cunoașterea unui aspect important al producției și vieții romane. Fără a încerca cu nimic să diminuăm meritele unei astfel de lucrări (mai ales că pentru aceasta ar fi necesară o specializare de domeniu) trebuie însă să recunoaștem că o lucrare de o asemenea anvergură nu poate fi lipsită de unele scăpări, mai ales în ce privește posibilitatea de a înregistra materialul în întregime și condițiile lui de descoperire. Această scăpare apare de altfel și practic. Apar zone, sau provincii din imperiu, pe care autorul pare a nu le cunoaște. Scăpările sînt mai ales de natură bibliografică, informațională. Ele ar putea însă influența într-o măsură oarecare concluzia. Să ne referim la Dacia. Din harta prezentată de autor cu lista și răspândirea vaselor de metal se poate cu ușurință vedea că pe teri-

torul Daciei astfel de descoperiri lipsesc cu totul! Or, acest lucru nu corespunde deloc adevărului. Produsele romane de acest tip au apărut în Dacia, încă înainte de cucerirea romană. I. Godariu, care se ocupă mai de mult cu problema importurilor romane în Dacia preromană, a stabilit că fluxul acestor produse spre Dacia începe încă din secolul al II-lea î.e.n. (*Apulum*, 7, 1, 1968, p. 353—366; la pag. 367, rezumat german); problema a fost reluată în lucrarea sa de disertație publicată recent sub titlul: *Relații comerțiale ale Daciei cu lumea elenistică și romană (sec. II î.e.n. — I e.n.)*. Un control „fugar” prin publicațiile de specialitate românești, dar mai ales prin muzeele noastre i-ar fi permis autorului să constate nu numai că vasele de metal nu lipsesc. ba că dimpotrivă sînt destul de numeroase (Muzeul de istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca, Muzeul Alba Iulia, Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România, București etc.). Mai mult însă ca orice ne miră felul în care apare reprezentată pe hartă Dacia romană. Pentru noi, cercetătorii români, și pentru cei ce cunosc bine Imperiul roman din secolul al II-lea reprezentarea Daciei fără o parte din Muntenia și Oltenia apare cu totul inedită, ca să nu spunem originală. Chiar dacă autorul nu cunoaște limba română, reprezentarea hărții Daciei trebuia și putea fi făcută așa cum este ea acceptată și recunoscută în lumea științifică românească deoarece mai bine dect istoricii români nu poate nimeni cunoaște istoria Daciei și harta Daciei romane. Lucrările în care Dacia apare ecorect reprezentată nu lipsesc. Unele au apărut foarte recent, chiar în R. F. Germania: vezi *Römer in Rumänien*, Köln, 1969. Simpla lor consultare putea preveni o astfel de situație.

Cea de-a doua lucrare este intitulată *Das Römerkastell Öhringen-West (Burgkastell)*, p. 233—296 cu 19 ilustrații în text, 4 schițe și planuri. Autorul este Hans Schönberger, cunoscut specialist în istoria militară și limes roman. Se aduce la cunoștință cercetarea unui castru ridicat în timpul lui Antoninus Pius în Germania Superior, deci un castru construit în același timp cu primele castru cu zid de piatră din Dacia romană. Avem încă o dată prilejul să observăm o metodă sistematică de cercetare (vezi Beilage 1, 2, 3) și mai ales să constatăm cât de eficiente poate fi un „așa

zis" raport de săpătură, relativ redus ca întindere, dar care valorifică temeinic și săpătura ca atare și materialul arheologic. Mai ales „exploatarea” științifică a materialului arheologic, relativ comun pentru întreg imperiul ca aspect și compoziție, se dovedește de o deosebită valoare și constituie un bun exemplu. Datările făcute atât în legătură cu contextul istoric, ca mișcările trupelor și mai ales pe baza materialului arheologic sînt un model de metodă de lucru. De aceea am și ales prezentarea acestui număr.

Urmează lucrarea autorilor W. Unverzagt și F. J. Keller, *Neue Ausgrabungen in der Südhälfte des Römerkastells Alzey (Rheinhesen) im Frühjahr 1969* (p. 297—304) cu 4 planuri-schițe și profile. Lucrarea prezintă ultimele săpături ale lui W. Unverzagt în fortificația romană trzie de la Alzey.

Un amplu și foarte interesant raport *Archäologie des Merowingerreiches 1972* a fost întocmit de Hermann Ament. Este un vast articol cuprinzînd de fapt stadiul actual al cercetărilor din acest domeniu și pentru perioada respectivă. Diferitele compartimente ale temei sînt studiate separat (triburi, teritorii ocupate, cultură materială, comerț etc.). Sînt analizate metodele și mijloacele ajutoare cercetării. O lungă (și probabil exhaustivă) listă de descoperiri din epoca merovingiană făcută pe teritoriul mai multor țări (Belgia, Olanda, Luxemburg, Republica Federală Germania, Republica Democrată Germană, Elveția) încheie considerațiile autorului. La sfîrșit apare un indice de autori.

Volumul se încheie cu un „raport anual” de activitate științifică al membrilor Institutului Römisch-Germanische Kommission.

Nicolai Gudea

Tarevgrad Tîrnov. Dvoretzăt na bălgarskite tzare prez vtorata bălgarska dărjava, II, Editura Academiei de științe bulgare, Sofia, 1974.
417 p.

Al doilea volum al monografiei Tîrnovo¹ este semnat de Sonia Gheorghieva și Ianca Nicolova.

Lucrarea are în aparență o economie restrînsă, sumarul prezentînd doar trei capitole; acestea, însă, însumează peste 400 de pagini cuprinzînd la rîndul lor numeroase subcapitole determinate de varietatea materialelor pe care cele două cercetătoare le-au avut de studiat.

Reamintim aici că Tîrnovo devine capitala țaratului româno-bulgar la sfîrșitul secolului al XII-lea, păstrîndu-și această poziție² pînă la finele veacului al XIV-lea. Palatul de pe colina Tareveț a fost construit la începutul secolului al XIII-lea și a durat pînă la sfîrșitul celui următor. Ca atare și materialul arheologic provenind din palat acoperă o perioadă de aproximativ 200 de ani, foarte însemnată pentru cunoașterea culturii materiale de la Dunărea de Jos.

¹ *Tzarevgrad Tîrnov. Dvoretzăt na bălgarskite tzare prez vtorata bălgarska dărjava*, I, Sofia, 1973, Editura Academiei de științe bulgare. Vezi și Petre Diaconu, SCIVA, 26, 1975, 2, p. 308.

² După 1360 tendințele separatiste din interiorul statului bulgar vor duce la împărțirea țării în două formațiuni distincte avînd drept capitale orașele Vidin și Tîrnovo. Vezi *Ist. Rom.*, II, p. 221; Șt. Ștefănescu, *Din Istoria Dobrogei*, III, București, 1971, p. 347.

Capitolul I al volumului al II-lea semnat de Sonia Gheorghieva este în fapt prima încercare, din Bulgaria, de sistematizare a întregului material ceramic provenind dintr-o așezare medievală. Ceramica din palatul Tareveț a fost împărțită în două mari categorii: uzuală și smălțuită. În prima categorie sînt studiate tipologic diferitele forme ceramice: oale, urcioare, căni, cești, farfurii, străchini, vase de provizii, capace, sfeșnice, opaște. În prezentarea celei de-a doua categorii, a ceramicii smălțuite sau artistice, cum o definește autoarea, aceasta renunță la criteriul tipologic folosit anterior și face o expunere susținută exclusiv pe criterii ornamentale frustînd astfel pe specialist de unele informații de ordin tipologic.

În ceea ce privește originea acestei ceramici, cercetătoarea conchide că, spre deosebire de olăria smălțuită din epoca primului țarat bulgar (secolele VIII—X), confecționată exclusiv în Preslav, cea aparținînd veacurilor XIII—XIV este produsul unui număr de ateliere din diferite orașe ale Bulgariei. În rîndul acestora capitala joacă un rol important fiind nu numai centrul de producție ceramică cel mai însemnat dar și o școală ale cărei influențe se resimt pînă în teritoriile vecine.

În mod evident acest lucru este o realitate, dar, după opinia noastră, Sonia Gheorghieva are pentru originalitatea de creație a centrelor bulgare o înțelegere oarecum părtinitoare, cită vreme denumeste ceramica medievală a secolelor XIII—XIV, descoperită la Tir-

novo, drept „ceramică veche bulgărească”. S-ar fi convenit ca domnia sa să țină seama de existența unei unități culturale ce se manifestă în spații mai largi decît teritoriul Bulgariei și în care ceramica tirnoveană ocupă doar un anume loc. În afară de aceasta aportul elementelor bizantine în crearea și dezvoltarea „școlii” de olărie bulgărească pare a fi minimalizat căci autoarea, acceptînd unele forme și elemente decorative ca împrumuturi bizantine din secolele XI—XII, apreciază că acestea se reîntînesc foarte puțin în veacurile XIII—XIV. Or, aici nu este vorba decît de evoluția în sine a formelor și motivelor, fapt constatat și la Constantinopol, și nicidecum de absența înlăturirilor bizantine.

Încadrarea cronologică a materialului ceramic în secolele XIII—XIV era oarecum facilitată de descoperirea unui bogat material numismatic ca și de unele date oferite de izvoarele literare. De aceea este regretabil că cercetătoarea bulgară nu a trecut la o prezentare mai puțin globală a ceramicii medievale de la Tirnovo: de pildă, ceramica veacului al XIII-lea se caracterizează printr-o serie de trăsături distincte care ar fi putut fi subliniate, mai ales în ceea ce privește olăria smălțuită.

Considerăm necesar a semnala încă o dată³ neînțelegerea ce persistă în lucrările arheologilor bulgari cu privire la utilizarea unei anume forme ceramice considerate de cercetătorii români drept capac de oală în timp ce colegii bulgari continuă a o numi sfeșnic. De notat că la Tirnovo sînt prezente atît opaițele simple cît și sfeșnicele, fie din lut, fie din metal.

Al doilea capitol semnat de Ianca Nicolova și intitulat „Viața de familie și armamentul din palatul Tareveț potrivit materialului

arheologic” este cel mai dezvoltat și cuprinde un număr mare de subcapitole alcătuite pe criterii funcționale, dintre care notăm: unelte agricole, unelte pentru prelucrarea metalelor și a lemnului, ustensile casnice, obiecte de toaletă, arme, obiecte de cult, diferite piese de metal, sticlă sau os, accesorii pentru construcții etc. Remarcăm varietatea deosebită a materialelor descoperite, dar în același timp și numărul restrîns al unor categorii, ca, de pildă al obiectelor de cult.

Surprinzător de puțin numeroase sînt podoabele a căror prezentare alcătuieste cel de-al treilea capitol. În legătură cu aceste materiale merită a fi subliniată aici, pentru comparație, bogăția și diversitatea pieselor de cult și a podoabelor de tot felul provenind din așezarea de la Păcuilui Soare⁴.

Prezentarea tuturor materialelor de la Tirnovo este cit se poate de bine susținută de o ilustrație adecvată. De notat numeroasele planșe color pentru ceramică smălțuită care redau, destul de fidel, culorile reale ale vaselor, greu de imaginat numai pe baza descrierii sau a fotografiei alb-negru. De altfel volumul beneficiază în general de condiții grafice speciale. Apreciem mai ales calitatea hirtiei care asigură, în parte, și calitatea ilustrației. Trebuie să remarcăm de asemenea prezența cataloagelor de piese introduse la sfîrșitul fiecărui capitol, precum și a unei bibliografii largi în care lucrările românești își găsesc un loc important.

Volumul al II-lea al monografiei Tirnovo este nu numai o carte utilă ci și o carte frumoasă. Ea va constitui un bun instrument de lucru pentru cei ce se ocupă cu arheologia epocii medievale în spațiul balcano-dunărean.

Silvia Baraschi

³ Silvia Baraschi, SCIV, 23, 1972, 4, p. 613—614; idem, SCIV, 24, 1973, 2, p. 349; idem, în *Păcuilui Soare*, II, în manuscris.

⁴ Petre Diaconu în *Păcuilui Soare*, II.